

UDK 261-86ESE-2:272

355.01"20"

341.31(477)

<https://doi.org/10.53745/bs.93.2.4>

Primljeno: 19. 4. 2023.

Prihvaćeno: 19. 5. 2023.

Izvorni znanstveni članak

KRALJ, SVEĆENICI I RAT U KUMRANSKOM HRAMSKOM SVITKU

Domagoj RUNJE

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

Ulica Žrinsko-frankopanska 19, 21 000 Split

drunje2@kbf.unist.hr

Sažetak

U ovom radu autor predstavlja pravila o ratovanju koja se nalaze u Zakonu o kralju, dijelu kumranskoga dokumenta 11Q19, poznatoga pod imenom Hramski svitak. Zakon o kralju donosi sve osnovne propise koji se tiču uspostave institucije kralja u Izraelu, a najveći dio tih propisa govori o kraljevim obvezama na vojnom području. Rad je, uz uvod i zaključak, artikuliran u pet dijelova različitog opsega. U prvom dijelu riječ je o organizaciji vojske koja je sastavljena od svih vojno sposobnih muškaraca, među kojima kralj bira ljude i za svoju posebnu osobnu stražu. Potom se donose pravila ratovanja koja ponajviše govore o tome koliki dio vojske kralj može povesti sa sobom u obrambeni i napadački rat. Usto se donose i pravila za podjelu plijena u slučaju pobjede kao i razlozi i posljedice mogućeg ratnog poraza. U trećem dijelu iznose se razlozi i opravdanja za obrambeni i napadački rat iz kojih je razvidno kako je obrambeni rat uvijek opravdan, dok je za napadački rat potrebno božansko odobrenje. Nakon predstavljanja pravila ratovanja u Zakonu o kralju, u četvrtom se dijelu rada ukratko opisuje mogući povijesni kontekst nastanka toga dokumenta. Na kraju, u posljednjem dijelu rada, stvarnost i opravdanost rata u Hramskom svitaku uspoređuje se s naukom Katoličke crkve te sa stavovima sukobljenih strana u aktualnom ratu u Ukrajini.

Ključne riječi: Hramski svitak, kralj, svećenici, rat, Kumran, Crkva.

Uvod

Pravila ratovanja jedna su od posebnosti kumranskoga dokumenta 11Q19 poznatoga kao Hramski svitak (dalje: HS).¹ Ona se nalaze na dvama mje-

¹ Koliko nam je poznato prvi tekst o Hramskom svitku objavljen na hrvatskom jeziku bio je tekst pod naslovom: Novost iz Kumrana. Dva desetljeća istraživanja, u: *Služba*

stima² u sklopu cjeline koja se naziva deuteronomijskom parafrazom i obuhvaća tekst HS 51,11–61,11, a naziva se tako jer je paralelna s Pnz 16,18–23,1. Nadalje, unutar navedene deuteronomijske parafraze postoji jedna zasebna literarna cjelina koja govori o instituciji kralja i monarhije. Ta cjelina naziva se Zakon o kralju i obuhvaća tekst HS 56,12–59,21. Budući da se nigdje u ostatku HS-a ne spominje kralj, a tekst koji govori o njemu jasno je omeđen, vjerojatno je Zakon o kralju postojao kao zaseban dokument koji je autor³ HS-a uklopio u svoje djelo. Ipak, ne trebamo isključiti ni mogućnost da je to i njegova izvorna kompozicija, sastavljena kao proširenje teksta Pnz 17,14–20.

U svakom slučaju Zakon o kralju glavno je mjesto u HS-u gdje se govori o pravilima rata i ratovanja. Kralju se najprije naređuje da ne smije povećavati broj konja niti se vraćati u Egipat zbog ratovanja (usp. HS 56,15b–17a). Potom se kao prvo što kralj treba učiniti kada stupi na prijestolje donosi propis o popisu vojno sposobnih muškaraca i uspostavi i sastavu kraljeve straže (usp. HS 57,2–11). Slijedi niz drugih pravila koja se tiču kraljeva vijeća, braka i općenito kraljeva odnosa prema narodu (usp. HS 57,11b–58,2), nakon kojih nalazimo relativno velik odlomak posvećen pravilima ratovanja (usp. HS 58,3–21). Na koncu, govori se i o razlozima i posljedicama ratnog poraza koji će Božji narod i kralj pretrpjeti ako ne budu vjerni Božjem savezu (usp. HS 59,1–21).

Drugo mjesto u HS-u gdje se govori o ratovanju jest odlomak 61,12b–62,16, koji se nalazi izvan Zakona o kralju. To je tekst koji se podudara s Pnz 20,1–18 i, za razliku od govora o ratu koji nalazimo u Zakonu o kralju, ne pokazuje

Božja, 8 (1968.) 3, 235–237. Riječ je o prijevodu jednoga članka koji je napisao njemački autor W. BEIER u časopisu *Bibel und Kirche*, 23 (1968.), 17–18. Tekst je s njemačkoga na hrvatski preveo o. Franjo CAREV, tadašnji profesor Svetog pisma na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj. Navodimo taj članak ne samo zato što je to uopće jedan od rijetkih tekstova o Hramskom svitku u hrvatskoj teološkoj literaturi onog vremena nego i zato što se u prikazu njegova sadržaja ističe Zakon o kralju i pravila ratovanja: »Prvi veliki odsjek božanskih uputa odnosi se na kralja. Zanimljiv je brižno stupnjevani nacrt za slučaj rata.« Ta tvrdnja nije potpuno točna jer veći i glavni dio Hramskog svitka donosi nacrt za gradnju hrama. Ipak, točno je da su pravila za ratovanje u ovom dokumentu zanimljiva i specifična u odnosu na ostalu literaturu iz helenističkog razdoblja židovske povijesti. Hrvatski prijevod rukopisa Hramskog svitka, tj. rukopisa 11Q19 vidi u: Domagoj RUNJE, *Hramski svitak. Opis, teološka poruka i prijevod kumranskoga rukopisa 11Q19*, Split, 2022.

² O upotrebi oružja i vojnim operacijama govori se i u tekstovima koji se odnose na osvajanje Obecane zemlje (usp. HS 1,7–2,11a) i heremu nad gradovima koji su zastranili u štovanju drugih bogova (usp. HS 55,2–1). No, ovdje se nećemo baviti tim tekstovima jer nije riječ o ratovima koje protiv neprijatelja vodi kralj sa svojom vojskom, nego o izražavanju beskompromisnog stava nedopustivosti štovanja drugih bogova u zemlji koju je Jahve dao svom narodu.

³ Riječ *autor* upotrebljavamo u jednini, ali time ne isključujemo mogućnost da je HS djelo ne jednoga, nego više različitih autora.

nikakve specifičnosti u odnosu na biblijski tekst. Stoga ćemo se, upravo zbog njegove specifičnosti, ovdje usredotočiti samo na tekst 57,2–59,21, gdje se o ratu govori u sklopu Zakona o kralju. Predstaviti ćemo njegov sadržaj, pokušati ga smjestiti u vrijeme i prostor njegova nastanka te ukazati na njegovu aktualnost za naše vrijeme. Pritom ćemo posebnu pažnju posvetiti likovima koji se spominju u sklopu propisa o ratu i ratovanju, a među njima ističe se uloga kralja i svećenika.

1. Kralj i vojska

Zakon o kralju u HS-u započinje odlomkom 56,12-21, koji je bez značajnih razlika paralelan s Pnz 17,14-20. Institucija kralja i monarhije opcionalan je oblik društvenog uređenja naroda u Obećanoj zemlji. Ako narod želi imati kralja, neka ga ima, ali Bog postavlja pravila kakav kralj treba biti. U glavne kraljeve dužnosti ulazi sve što se tiče vojske i ratovanja. Prvi propis koji govori o tome sadrži ograničenje kraljeve vojne sile. Kralj ne smije povećavati konjicu i pogotovo se u svojim ratnim operacijama ne smije okretati Egiptu (usp. HS 56,16-17). No, tu je riječ o propisu koji je u potpunosti paralelan s Pnz 17,16 te u odnosu na nj ne donosi nikakvu novost. Ono što je specifično za HS nalazi se u nastavku, gdje se kao prva stvar koji kralj treba učini kada stupi na prijestolje navodi popis vojno sposobnih ljudi koji su raspoređeni po gradovima i odabir posebne skupine vojnika koji sačinjavaju kraljevu osobnu stražu.

1.1. Vojska raspoređena u gradovima

Kada kralj sjedne na prijestolje svećenici se trebaju pobrinuti da se za njega napiše primjerak Tore koju je on dužan čitati i obdržavati. Kao prvi sadržaj Tore koji se odnosi na kraljeve dužnosti navodi se obveza popisa vojno sposobnih sinova Izraelovih i njihova organizacija (usp. HS 57,2-5a). Kralj treba popisati sve muškarce od dvadeset do šezdeset godina. Oni se popisuju »prema njihovim postrojbama« hebr. לדגליהמה (*lädigléhemâh*, HS 57,3). Taj izraz možda pretpostavlja već neku prethodnu vojnu organizaciju ili se možda odnosi na pojedina plemena sinova Izraelovih.⁴ U svakom slučaju, kralj treba postaviti vojne zapovjednike: tisućnike, stotnike, pedesetnike i desetnike, koji su sa svojim vojnim jedinicama raspoređeni po gradovima diljem zemlje. Tako je svakom gradu u

⁴ To je vjerojatno značenje riječi דגל (*degel*) u izrazu H 21,5 u kontekstu Blagdana novog vina, gdje se opisuje kojim redom pojedine skupine u hramu piju novo vino.

zemlji osigurana vojna zaštita. No, to istodobno podrazumijeva da kralj, osim svoje osobne straže, nema stalnu vojsku s kojom bi mogao slobodno raspolagati, nego je u tome ovisan o zapovjednicima koji su raspoređeni po gradovima. Oni mu, kako ćemo vidjeti, u slučaju potrebe šalju samo određen broj vojnika.

U osnovnim pravilima o tome kakav treba biti kralj rečeno je da on ne smije biti stranac (usp. HS 56,14). Isto pravilo podrazumijeva se i u sastavu vojske. Doduše, nije izričito spomenuto da u vojsci ne smije biti stranaca, ali se popis vojno sposobnih muškaraca odnosi isključivo na sinove Izraelove. U HS-u kao cjelini predstavljena je idealna slika Božjeg naroda Izraela, što znači da u toj vojsci nema mjesta stranim plaćenicima,⁵ nego je sudjelovanje u vojsci samorazumljiva obveza svakog vojno sposobnog muškarca. Vojska koja je sastavljena isključivo od sinova Izraelovih, bez stranih plaćenika, upućuje na to da glavna motivacija za sudjelovanje u ratu nije materijalna dobit, nego obrana i čuvanje sigurnosti vlastitog naroda.

1.2. Kraljeva straža

Između svih popisanih muškaraca od dvadeset do šezdeset godina kralj treba sebi izabrati tisuću ljudi iz svakoga plemena koji će sačinjavati njegovu osobnu stražu. O tome se govori u HS 57,5b-11. Ukupno, kraljeva se straža sastoji od dvanaest tisuća ratnika prema dvanaest plemena Izraelovih. Imena pojedinih plemena ne navode se pa nije potpuno jasno je li u ovom slučaju u broj dvanaest uključeno Levijevo pleme, ili je ono možda isključeno. U tom slučaju do broja dvanaest dolazi se tako što se Josipovo pleme dijeli na dva dijela: Efrajimo i Manašeovo. No, ne možemo u to biti sigurni. U cijelom HS-u gdje god se spominju Efrajim i Manaše⁶ uvijek se ističe da su oni sinovi Josipovi, to jest da su pripadnici istog plemena.

U svakom slučaju, ako ih i nema među članovima kraljeve straže, članovi Levijeva plemena itekako imaju svoju ulogu u vojsci i ratu jer je među članovima kraljevog vijeća, koje donosi sve važne odluke za život naroda, njihov broj najveći (usp. HS 57,11b-15a).⁷ Levijevo pleme inače je i jedino pleme koje se poimence spominje u čitavu Zakonu o kralju.

⁵ Usp. Lawrence H. SCHIFFMAN – Andrew GROSS, *The Temple Scroll. 11Q19, 11Q20, 11Q21, 4Q524, 5Q21 with 4Q365a*, Leiden – Boston, 2021., 167, bilješka 4.

⁶ Usp. HS 24,13; 44,3.

⁷ Kraljevo vijeće opisano je u HS 57,11b-12. Sačinjava ga dvanaest vođa naroda, dvanaest svećenika i dvanaest levita. Uzmemo li u obzir da su svećenici članovi Levijeva plemena te da je među dvanaest vođa naroda također predstavnik Levijeva plemena, onda levijevci sačinjavaju 25 od ukupno 36 članova kraljeva vijeća.

Služba članova kraljeve straže sastoji se u tome da uvijek budu s kraljem i nikada ga ne ostavljaju sama tako da ne učini ništa pogrešno, a pogotovo da ne upadne u ruke stranim narodima. Nema detaljnijih podataka kako su članovi kraljeve straže raspoređeni u obavljanju svoje službe, ali je teško zamisliti da je kralj stalno okružen s dvanaest tisuća vojnika. Nije potpuno jasna ni uloga kraljeve straže u ratovima, osim ako propis da kralja nikada ne ostavljaju sama podrazumijeva i to da članovi te straže sudjeluju u svim kraljevim ratnim pohodima.

Kriteriji prema kojima kralj bira članove svoje osobne straže izrazito su vjerskog i moralnog karaktera. Oni trebaju biti istinoljubivi, bojati se Boga, mrziti nepravednu zaradu i biti hrabri.

2. Kralj i ratovi

Tekst Zakona o kralju koji donosi pravila za ratovanje ne slijedi neposredno nakon propisa o popisu vojno sposobnih muškaraca i uspostavi kraljeve straže. U tekstu HS 57,11b-58,2 donose se ostali propisi koji u osnovnim crtama govore o kraljevu vijeću, kraljevu braku i kraljevu odnosu prema narodu. Tek nakon toga detaljnije se donose propisi koji se tiču kraljevih vojnih dužnosti i pravila ratovanja. Najprije se govori o obrambenom ratu (usp. HS 58,3-11a). Potom slijede propisi o podjeli plijena (usp. HS 58,11b-15a) i pravila za napadački rat (usp. HS 58,15b-21). Na koncu, u završnom dijelu Zakona o kralju, govori se o razlozima i posljedicama mogućeg ratnog poraza (usp. HS 59,1-21).

2.1. Obrambeni rat

Pravila za obrambeni rat nalaze se u HS 58,3-11a. Predviđena su tri slučaja i intenziteta obrambenoga rata, ovisno o vrsti i snazi neprijatelja.

1) U prvom slučaju dovoljno je da kralj čuje kako neki »puk ili narod« (HS 58,3) želi oteti bilo što što pripada Izraelu. Hebrejski izraz גוי וָאֵם, (*gôy wā'ām*) koji smo preveli »puk ili narod« može se široko tumačiti. Naime, može biti riječ o nekom stranom narodu koji želi vojnom silom napasti Izrael i oduzeti mu dio teritorija ili bilo što drugo, ali može biti riječ i o pljačkaškim skupinama koje nisu povezane s nikakvom državnom vlašću.

Prvi kraljev korak jest da okupi tisućnike i stotnike koji će mu poslati desetinu broja vojnika koji su raspoređeni po gradovima. Oni s kraljem izlaze u borbu. Izraz »izlaze« zajedno s činjenicom da se ta vrsta rata vodi čim kralj dočuje da netko namjerava nauditi Izraelu, sugerira da se obrana sastoji o

sprječavanju prodora neprijatelja u zemlju, to jest, poželjno je da se borba vodi izvan njezinih granica. Moguće je da se ratni sukob završi već u ovoj fazi ili se on čak spriječi ako neprijatelj prestrašen odustane od svoga nauma. Stoga bismo taj tip obrambenog rata mogli nazvati i preventivnim.

2) Ako je narod koji navali na zemlju Izraelovu velik, vojni zapovjednici šalju kralju petinu od ukupnog broja ljudi sposobnih za borbu. U tom slučaju riječ je o neprijatelju koji je stvarno napao Izrael te izraz *br m[(ām rab)* »veliki narod« zapravo znači velika vojska. U ovom slučaju neprijatelj je već došao na granice Izraela ili ih već prešao, ali nije prodro duboko u zemlju, nego se borba vodi daleko od gradova i drugih naselja.

3) U trećem slučaju riječ je o napadu koji predvodi neprijateljski kralj koji dolazi s velikom vojskom koja uključuje kola i konje. Tada izraelski vojni zapovjednici šalju svom kralju trećinu ljudi sposobnih za borbu, a ostale dvije trećine ostaju čuvati svoje gradove. Cilj je da ni jedna neprijateljska četa ne prodre duboko u zemlju. U ovom kontekstu govori se i o mogućnosti da se rat protiv Izraela pojača. Tada vojni zapovjednici trebaju poslati kralju polovicu vojnika iz gradova, ali nikako više od toga. Najmanje polovica vojske mora uvijek ostati u gradovima.

Valja zapaziti da u svim navedenim vrstama obrambenog rata ostaje nejasno zamjenjuju li se poginuli i ranjeni vojnici drugima, jer se inače u odnosu na ono što je propisano na početku mijenja omjer između broja vojnika koji se aktivno bore i onih koji ostaju u gradovima. Ipak, jasna je poruka da nikada na bojno polje ne idu svi vojno sposobni muškarci, nego dio njih ostaje čuvati gradove u kojima živi narod.

No, za razliku od vojnika koji nikada u punom broju ne izlaze u rat, izraelski kralj treba aktivno sudjelovati u svakom ratu. U tome se on razlikuje ne samo od ostalih svojih sunarodnjaka nego i od kraljeva drugih naroda. Izraelski kralj ide u rat u svim pa i najmanjim vojnim operacijama kada Izraelu zaprijeti opasnost od bilo kakve neprijateljske skupine, a ne samo onda kada na njegovu zemlju navali drugi kralj sa svojom vojskom. Jednostavno rečeno, od dana kada stupi na prijestolje izraelski kralj u potpunosti je odgovoran za sve što se tiče vojne obrane zemlje, organizacije vojske i vojnih djelovanja.

Ni u jednom od triju navedenih slučajeva obrambenog rata ne govori se ništa izričito o njegovu ishodu. To znači da rat može završiti i pobjedom i porazom. Međutim, ne dovodi se u pitanje njegova opravdanost. Nema govora o odustajanju ili povlačenju iz borbe. Bilo da se tek čuje za neku prijetnju sigurnosti zemlje ili je neprijatelj već na nju navalio, Izrael se na čelu sa svojim kraljem treba braniti, s time da treba poštovati pravila ratovanja.

U propisima za obrambeni rat nigdje se izričito ne spominje uloga svećenika, niti ima ikakva pozivanja na Boga i traženja božanskog opravdanja za odlazak u rat. Glavnu ulogu u ratu ima kralj sa svojim vojnim zapovjednicima. Svećenici zajedno s levitima spominju se tek u sljedećem odlomku u kojem se govori o podjeli plijena.

2.2. Podjela plijena

Propisi o podjeli ratnoga plijena (usp. HS 58,11b-15a) slijede odmah nakon pravila za obrambeni, a prethode pravilima za napadački rat. Lawrence Schiffman, jedan od boljih poznavatelja HS-a, smatra neobičnim što se propisi o podjeli plijena nadovezuju na obrambeni rat jer se plijen obično povezuje s napadačkim ratom. On zaključuje da to vjerojatno znači kako se propisi o podjeli plijena u HS-u odnose samo na uspjeh u obrambenom ratu.⁸ U tom slučaju, u HS-u ne bismo uopće imali propisa za podjelu plijena nakon pobjede u napadačkom ratu. No, moguće je i drukčije rješenje. Naime, valja zapaziti da se propisi o podjeli plijena zapravo nalaze između pravila za obrambeni i za napadački rat pa to može sugerirati da se odnose i na jednu i na drugu vrstu rata.

U svakom slučaju, neupitno je da se plijen stječe samo u slučaju pobjede. Stoga propisi o podjeli ratnog plijena započinju rečenicom: »I ako pobjede svoje neprijatelje...« (HS 58,11b). Tako sročena pogodbena rečenica pokazuje da ni u jednom ratu nije isključena mogućnost poraza. Kasnije će se o porazu u ratu govoriti puno detaljnije (usp. HS 59,1-19), ali možemo već sada reći da je taj govor veoma samokritičan. Poraz u ratu jednako kao i pobjeda doživljava se kao izvršavanje Božje pravde.⁹ Svakako je indikativno da se o pobjedi i podjeli plijena govori neposredno nakon govora o obrambenom ratu, što pretpostavlja da je onaj koji se brani obično na strani pravde. Međutim, mogućnost da i obrambeni rat ne završi pobjedom nego porazom pokazuje da se i na napadnutom narodu zbog nekog razloga na taj način izvršava pravda.

Sama podjela plijena prema propisima HS-a dijeli se u dvije kategorije i izgleda ovako: 1) od svega osvojena plijena: 1/10 kralju, 1/1000 svećenicima i

⁸ Usp. Lawrence SCHIFFMAN, The Laws of War in the Temple Scroll, u: *Revue de Qumrân*, 13 (1988.) 1/4, 305-306.

⁹ Shvaćanje rata u HS-u potpuno se uklapa u kontekst drevnog Bliskog istoka, gdje se rat shvaćao kao *ordalija* (božanski sud). To vrijedi i za biblijsko shvaćanje rata, o čemu više vidi u: PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, »Što je čovjek? (Ps 8,5). Putovanje kroz biblijsku antropologiju, Zagreb, 2022., br. 250.

1/100 levitima; 2) Od onoga što je preostalo nakon što su kralj, svećenici i leviti dobili svoj dio: 1/2 onima koji su sudjelovali u borbi i 1/2 onima koji su ostali u gradovima.

Promotrimo li navedenu podjelu ratnoga plijena u kontekstu govora o obrambenom ratu, vidimo da se tu navodi kralj i skupine koje imaju svoju određenu ulogu u ratu, ali se isto tako spominju svećenici i leviti čije sudjelovanje u obrambenom ratu nije izričito određeno.

Najveći dio plijena pripada kralju. To je desetina od svega što se osvoji. Tako se i u podjeli plijena pokazuje da je kralj najodgovornija osoba u vođenju rata. Nema nikakvih propisa o tome u koju svrhu kralj smije trošiti svoj veliki dio ratnoga plijena. No, takav propis ne postoji ni za ostale dionike plijena.

Tisućiti dio plijena pripada svećenicima. Premda se u Zakonu o kralju ne spominje njihova aktivna uloga u ratu, ovdje se trebamo referirati na kasniji odlomak HS 61,14b–62,2 (= Pnz 20,2-4),¹⁰ gdje svećenik prije odlaska u boj ohrabruje ratnike govoreći im da se ne boje jer je Jahve s njima. Usto se valja prisjetiti da su svećenici navedeni kao prvi, pa prema tome i najvažniji članovi kraljeva vijeća te s njime dijele i odgovornost za sve što on čini. Također treba reći da će se kasnije u pravilima za napadački rat izričito spomenuti uloga velikog svećenika, ali u podjeli plijena on nema svoj posebni dio.

Levitima pripada stoti dio plijena. Gledano matematički to je deset puta više nego svećenicima, ali taj nam podatak zapravo govori da je broj levita u narodu znatno veći od broja svećenika.¹¹ Tako u konačnici pojedini levit vjerojatno dobiva manji dio plijena nego pojedini svećenik. Inače, uloga levita u ratu nije nikako izričito spomenuta. No, autor HS-a kojem je Knjiga Ponovljenog zakona bila veoma bliska vjerojatno se držao propisa »Pazi da nikad ne zaboraviš levita dok si na svojoj zemlji« (Pnz 12,19).

Nakon što kralj, svećenici i leviti dobiju svoj dio plijena, ono što preostane dijeli se na dva dijela. Polovica pripada onima koji su sudjelovali u borbi, a polovica onima koji su ostali u gradovima. Međutim, ni oni ne primaju svi jednak dio.

¹⁰ Tekst rukopisa na navedenom mjestu veoma je fragmentaran, ali očito je da je paralelan s Pnz 20,2-4.

¹¹ Da je broj levita veći od broja svećenika vidi se i po tome što u raspodjeli prostori-ja u hramu prema pojedinim plemenima i skupinama svećenicima pripada 108 soba, a levitima raspoređenima na tri ogranka (Kehat, Geršon i Merari) pripadaju ukupno $3 \times 54 = 162$ sobe (usp. HS 44,3–45,2).

Premda se na prvi pogled čina da oni koji su ostali u gradovima imaju isti dio plijena kao i oni koji su s kraljem išli u borbu, to vrijedi jedino u slučaju najintenzivnijeg obrambenog rata kada u borbi sudjeluje polovica vojske, a polovica ostaje u gradovima. U ostalim slučajevima, broj onih koji sudjeluju u borbi manji je od onih koji ostaju u gradovima. Kod onih koji idu u borbu riječ je o desetini, odnosno petini ili trećini ukupnog broja vojnika koji među sobom dijele polovicu plijena, dok se druga polovica dijeli između preostalih devet desetina, odnosno četiri petine ili dvije trećine onih koji su ostali u gradovima. Tako oni koji aktivno sudjeluju u borbi dobivaju veći dio plijena, ali nisu zaboravljeni ni oni koji su ostali u gradovima.

Treba reći da odluku o tome tko će s kraljem ići u borbu, a tko će ostati u gradu ne donosi svatko za sebe, nego je dužnost vojnih zapovjednika da pošalju kralju propisani dio vojske za određenu vrstu rata. To znači da vojni zapovjednici u odnosu na ostale ratnike imaju veću odgovornost, ali zbog toga ipak ne dobivaju veći dio plijena. Kao što se u podjeli plijena veliki svećenik ne izdvaja od ostalih svećenika tako se ni vojni zapovjednici ne izdvajaju od ostalih vojnika. Jedini pojedinačni lik koji se izdvaja u podjeli plijena jest kralj koji dobiva najveći dio ukupnog plijena te ima najviše materijalne koristi od pobjede u ratu.

2.3. *Napadački rat*

Zakon o kralju predviđa mogućnost da kralj odluči ići u rat i onda kada nije izravno napadnut s druge strane. No, pravila za takvu vrstu rata (usp. HS 58,15b-21), koji ovdje nazivamo napadačkim, donose jasna ograničenja za ostvarivanje kraljevih ratnih želja.

Prvo ograničenje implicitno je navedeno već na početku. Premda se ne navodi nikakav razlog zbog kojeg kralj želi ići u rat, pravila za napadački rat počinju riječima: »A ako on (kralj) izlazi u rat protiv svojih neprijatelja...« (HS 58,15b-16a), što znači da se govori o kraljevu ratu protiv njegovih neprijatelja, a ne protiv nekoga tko mu nije učinio niti kani učiniti ikakvo zlo. Time se s jedne strane kralju ograničava dopuštenost napadačkog rata, ali se s druge strane istodobno opravdava napadački rat protiv neprijatelja, jer je neprijatelj uvijek potencijalna opasnost od koje se treba zaštititi. Drugim riječima, napadački rat opravdava se tako što se interpretira kao obrambeni.

Nadalje, kralj u napadački rat može povesti samo petinu svoje vojske. Za razliku od pravila za obrambeni rat, nema nikakva govora o povećanju broja vojnika s obzirom na brojnost i vojnu snagu neprijatelja ili promjenjivi

tijek ratovanja. S kraljem u napadački rat u svakom slučaju smije ići samo petina vojnika. Podsjetimo se da isti broj vojnika ide s kraljem u borbu u slučaju obrambenog rata kada na Izrael navali neka velika vojska pa to znači da je petina ukupnog broja vojnika dovoljno velika vojna sila da može nadvladati nekog snažnog protivnika.

U slučaju napadačkog rata ne spominje se nikakva uloga vojnih zapovjednika po gradovima koji bi kralju trebali poslati određen dio vojske. Sam kralj izravno bira ljude za borbu, a oni moraju biti pravi junaci. Ovdje treba spomenuti da u pravilima ratovanja u Zakonu o kralju nigdje nema nikakva propisa o izuzeću plašljivih od sudjelovanja u borbi, kako to nalazimo kasnije u HS 62,3-4a (par. Pnz 20,8): »Tko je čovjek plašljiv i slaba srca, neka ide i vrati se svojoj kući, da ne obeshrabri srce svoje braće kao što je njegovo srce.«¹² Čitamo li HS kao cjelinu, onda se i svi propisi o ratovanju koji se nalaze izvan Zakona o kralju, trebaju primijeniti i u onim ratovima koje vodi kralj. No, što se tiče izuzeća od odlaska u borbu, čini se da u pravilima o ratovanju u Zakonu o kralju za to nema potrebe. Odabir ili selekcija vojnika vrši se prije same bitke. U obrambenom ratu to čine vojni zapovjednici u gradovima, a u napadačkom ratu to čini sam kralj koji prije odlaska u rat sam bira hrabre vojnike.

Usto se vojnici koje kralj izabere da s njime idu u napadački rat moraju čuvati svake vrste nečistoće i svega nedoličnoga, svake krivnje i grijeha. Ti kriteriji ukazuju na to da napadački vojni pohod ima religioznu dimenziju jer se od vojnika traži da budu obredno čisti, a to se traži i za pristup u hramski prostor i sudjelovanje u bogoslužju. Od vojnika se traži i moralni integritet, što je također religiozna kategorija jer se moralno ponašanje sastoji u izvršavanju Božjih zapovijedi. Nijedna od tih karakteristika koje trebaju resiti vojnike nije izričito spomenuta u kontekstu obrambenog rata, što sugerira da je u njemu dužan sudjelovati svatko tko je vojno sposoban, dok za sudjelovanje u napadačkom ratu postoji određena mogućnost izbora.

I na koncu, jasno je rečeno da pokretanje napadačkog rata mora odobriti sam Bog. Kralj ne smije svoju nakanu da ide u rat ostvariti svojevoljno, nego prije odlaska u rat mora pristupiti velikom svećeniku koji će posredstvom urima i tumima donijeti prosudbu o tome može li kralj uopće ići u rat ili ne.¹³

¹² Tekst HS 62,3-4a koji govori o izuzeću plašljivih od sudjelovanja u ratu u potpunosti je sačuvan, za razliku od prethodnih redaka koji su fragmentarni i većim dijelom izgubljeni. Ipak, na temelju sačuvanog teksta može se sa sigurnošću zaključiti da je tekst HS 61,12b–62,5a paralelan s Pnz 20,1-9.

¹³ Propis da kralj prije odlaska u napadački rat mora pristupiti pred velikoga svećenika vjerojatno se temelji na Br 27,21, gdje je propisano kako Jošua kao vođa naroda treba pristupiti svećeniku Eleazaru, koji će za njega tražiti odluke urima pred Jahvom. U

Urim i tumim sredstva su preko kojih se traži očitovanje Božje volje, što znači da napadački rat nije po sebi opravdan, nego je u svakom pojedinom slučaju potrebno tražiti božansko odobrenje.

Kralj je apsolutno dužan poslušati riječ velikoga svećenika i, samo ako mu on to preko urima i tumima odobri, kralj sa svojom vojskom, koja se sastoji od ponajboljih ratnika, može poći u rat. Međutim, uloga velikoga svećenika ne prestaje nakon što je kralju preko urima i tumima očitovao Božji odgovor. Ako je to bio odgovor da kralj može ići u rat, veliki svećenik nastavlja pratiti ratna djelovanja jer kralj na temelju riječi velikoga svećenika i izlazi u rat i dolazi iz rata (usp. HS 58,19). To znači da veliki svećenik i tijekom borbe konzultira urim i tumim ili na neki drugi način doznaje Božju volju, te, ovisno o tome, naređuje kralju nastavak rata ili povlačenje iz borbe. O tome također nema govora u obrambenom ratu.

U pravilima za napadački rat nema drugih detalja koji se odnose na promjenjivi tijek rata. Istaknuto je samo to da će kralj uspjeti jedino ako bude slušao ono što mu kaže veliki svećenik, a to pretpostavlja da će u protivnom doživjeti neuspjeh i poraz.

Tekst koji u HS-u govori o napadačkom ratu nije u potpunosti sačuvan. Nedostaje mu završetak. U rukopisu 11Q19 nedostaje nastavak teksta na vrhu 59. stupca, ali je iz konteksta jasno da tu završavaju pravila za napadački rat i počinje odlomak u kojem se govori o porazu koji se događa ako narod kontinuirano krši Božji savez.

2.4. Poraz u ratu

Nije sačuvan sami početak teksta u kojem se govori o porazu u ratu i njegovim uzrocima i posljedicama. No, tekst koji nedostaje morao je biti dosta kratak. Iz sadržaja koji nalazimo u sačuvanom tekstu u ovom posljednjem dijelu Zakona o kralju vidimo da se on sastoji od dvaju dijelova. U prvom dijelu (usp. HS 59,1-13b) kralj se izričito ne spominje, ali budući da on vodi sve ratove svoga naroda, implicitno se sve što je rečeno odnosi i na njega. O porazu u ratu i njegovim posljedicama govori se općenito u formi prokletstva koja će pogoditi narod ako bude kršio Božji savez, pa u strogom smislu taj odlomak ne ulazi u pravila ratovanja. U skladu s time, kao uzroci poraza ne navode se nikakvi stvarni vojni razlozi, kao što su primjerice oružana i brojčana nadmoć neprijatelja. Uzrok

kontekstu Knjige Brojeva to ima šire značenje, ali se nesumnjivo odnosi i na vojna djelovanja. Usp. Lawrence SCHIFFMAN, *The Laws of War in the Temple Scroll*, 307.

poraza u ratu jest neposlušnost i nevjernost naroda Bogu i njegovoj Tori. Riječ je o tipičnoj deuteronomističkoj postavci.¹⁴ Ako je narod vjeran Božjem savezu, sretno će živjeti u svojoj zemlji, a ako ne, bit će iz nje istjeran u tuđu zemlju, gdje će služiti tuđim narodima i tuđim bogovima. Ali to nije kraj sudbine Izraela kao Božjeg naroda. Zajedno s upozorenjem o ratnom porazu koji narodu prijete zbog nevjernosti Božjem savezu, naviješta se konačan sretan završetak. U progonstvu, daleko od svoje zemlje, Izraelci će se obratiti i Bog će ih osloboditi od ropstva neprijateljima i ponovno ih vratiti u njihovu zemlju.

Time je u kontekstu govora o ratu pokazana Božja dosljednost u izvršavanju pravde. Bog nije pristran prema svom izabranom narodu u smislu da će on pobjeđivati u svim svojim vojnim pothvatima, bez obzira kakvi oni bili. Bog jamči uspjeh i daje pobjedu samo onda kada se njegov narod bori na strani pravde.

U drugom dijelu (usp. HS 59,13b-21) u središtu je lik kralja. Glavna posljedica njegova zastranjenja od Božjih zapovijedi bit će to što ga njegovo potomstvo neće naslijediti na prijestolju. Ali ako bude vjeran Bogu, ne samo da će uvijek imati nekoga od svojih sinova koji će ga naslijediti, nego će mu Bog podložiti sve njegove neprijatelje. U pravilima rata koje smo dosad vidjeli pojam *neprijatelj* uvijek je označavao neki strani narod, ali ovdje je moguće da je riječi i u unutarnjim kraljevim protivnicima. Mrziti kralja i urotiti se protiv njega mogu bilo koji pojedinci ili skupine unutar naroda. No, uvjet i način za održanje kralja i njegovih potomaka na vlasti isti je bez obzira je li riječ o unutarnjim ili vanjskim neprijateljima. Samo vjernost Božjem savezu iz naraštaja u naraštaj jamči narodu siguran život u zemlji, a vladajućoj lozi ostanak na kraljevskom prijestolju.

3. Razlozi i opravdanja za obrambeni i napadački rat

Usporedimo li razloge i opravdanja za obrambeni i napadački rat u HS-u možemo uočiti sljedeće bitne razlike.

3.1. Obrambeni rat uvijek je opravdan

Dovoljan razlog za obrambeni rat jest saznanje o namjeri i pokušaju nekog drugog naroda da otme bilo što što pripada Izraelu. Dosta je da kralj za takvo

¹⁴ Usp. Casey D. ELLEDGE, *The Statutes of The King. The Temple Scroll's Legislation on Kingship (11Q19 LVII 12 – LIX 21)*, Paris, 2004., 205. Taj autor smatra da je tekst HS 59,1-21 kao svoj primarni izvor imao blagoslove i prokletstva koje nalazimo u Pnz 28 uz dodatak Lev 26.

što čuje i već ima opravdanje za odlazak u rat. Iako se prethodno za kralja propisuje da ne smije donijeti ni jednu odluku bez svojeg kraljevskog vijeća, u slučaju potrebe za vojnom obranom ta se institucija ne spominje. Za odlazak u obrambeni rat ne govori se ni o kakvu traženju odobrenja ni od koga. Ne traži se čak ni božansko odobrenje. Sve to navodi na zaključak da se pravo na obranu ni u kojem slučaju ne dovodi u pitanje.

Obrambeni rat može završiti i pobjedom i porazom. Ako je završio pobjedom, onda se pokazalo da je napadnut narod bio na strani pravde, a ako je završio porazom, onda je na njemu pravda izvršena. Ali ni to u pravilima ratovanja u HS-u ne dokida pravo na obranu. Čak i kada je kralj svjestan da on i njegov narod zaslužuju poraz jer nisu bili vjerni Božjem savezu to ne dokida njegovo pravo i dužnost da krene u obrambeni rat. Pa ni tijekom rata ne govori se o mogućem odustajanju i povlačenju iz borbe, nego samo o broju povećanja vojnika u slučaju pojačanja ratnih djelovanja. Ipak to se ne čini bez ikakvih ograničenja. U gradovima diljem zemlje ne smije nikada ostati manje od polovice vojno sposobnih muškaraca. Na taj način osigurava se ne samo vojna obrana pojedinih gradova nego opstanak stanovnika u zemlji uopće. Ako obrambeni rat završi porazom, time ipak nije zatrt i uništen čitav narod.

3.2. *Napadački rat mora imati božansko odobrenje*

Napadački rat u mnogom se razlikuje od obrambenoga. Kao prvo on ne ulazi u kategoriju neupitnog prava. U tvrdnji da kralj ide u rat protiv svojih neprijatelja implicitno je rečeno da kralj ne smije ići u rat protiv nekog naroda koji nema i nikad nije imao nikakvih neprijateljskih namjera prema Izraelu. On smije krenuti u rat samo protiv svojih neprijatelja, što sugerira da se i napadački rat shvaća kao preventivna obrana od neprijateljskih djelovanja. U tom smislu, napadački je rat opravdan kada se može interpretirati kao obrambeni.

Ali za to treba doći potvrda s neba. U pravilima za napadački rat izričito je naglašeno da kralj za taj korak mora imati božansko odobrenje. Za razliku od obrambenog rata za koji nikada nije potrebno tražiti nikakvo odobrenje, napadački rat strogo je uvjetovan ne samo ljudskim nego i Božjim ograničenjima. Ako kralj poželi ići u rat, mora prije svih drugih koraka pristupiti velikom svećeniku, koji pomoću urima i tumima traži i priopćava kralju Božji odgovor. Veliki svećenik tako vrši službu proroka preko kojega govori Bog i kralj je apsolutno dužan poslušati njegov odgovor. Tako se testira kraljeva vjernost Božjoj Tori.

Pri svemu tome treba uvijek imati na umu da je HS napisan u obliku Božje objave pa se svi propisi koji se u njemu nalaze promatraju kao izraz Božje

volje. To znači da prema autoru HS-a i napadački rat može biti po Božjoj volji, ali je jasno da to ne vrijedi za svaki napadački rat, nego samo za onaj koji je u aktualnom trenutku dobio izričito božansko odobrenje. Kao što se ne navodi konkretan razlog zbog kojeg kralj želi krenuti u rat pravih svojih neprijatelja, tako se ne govori ni o tome što je potrebno da Božji odgovor preko urima i tumima bude pozitivan ili negativan. To ulazi u sferu Božjeg znanja i njegove suverenosti te nadilazi vojne i političke kategorije.

4. Povijesni kontekst pravila o ratu u HS-u

HS u cjelini po svom sadržaju najbolje se uklapa u ono razdoblje židovske povijesti u kojem je narod živio u svojoj zemlji u čijem središtu je postojao hram i narod je imao kralja svoje krvi. S obzirom da glavni i ostali mogući rukopisi toga dokumenta potječu iz 1. stoljeća prije Krista, povijesni kontekst njegova nastanka kronološki se, ali i sadržajno, najbolje slaže s vremenom vladavine Hasmonejaca. Već od Yigaela Yadina, koji je prvi istraživao taj dokument, prevladava mišljenje da je HS nastao u vrijeme vladavine Ivana Hirkana (134. – 104. g. pr. Kr.). On je učvrstio vlast svoje hasmonejske dinastije, a Yigael Yadin zapazio je u HS-u neke detalje koji se mogu odnositi na njegovu vladavinu. Jedan od njih jest i propis o kraljevoj straži, koja treba čuvati kralja od stranaca, a to se onda mora shvatiti kao kritika Hirkanove prakse jer je on unajmljivao strane plaćenike.¹⁵

Također je moguće da propis o kraljevoj straži ima pozadinu i u jednom povijesnom događaju. Naime, seleukovićevski vojskovođa i kasniji kralj Trifon na prevaru je uz pomoć stanovnika Ptolemaide ubio Makabejca Jonatana koji je došao u taj grad samo s tisuću vojnika (usp. 1 Mak 12,39-51).¹⁶ Taj događaj mogao je potaknuti HS-a da donese propis o kraljevoj straži koja bi spriječila da se tako nešto ne ponovi.

Nadalje, upadno je da se lik kralja u HS-u ne spominje nigdje izvan Zakona o kralju, tj. izvan cjeline koja je njemu posvećena. Kralj nema nikakvu ulogu ni posebno mjesto u hramu i hramskom bogoslužju, a to je tema koja obuhvaća najveći dio sadržaja HS-a. Izostanak spomena kralja u kontekstu hrama također bi mogla biti kritika ili upozorenje hasmonejskim vladarima da se ne miješaju u područje koje pripada svećenicama i levitima. Naime, sami Hasmonejci pripadali su svećeničkoj lozi i htjeli su držati i kraljevsku i veliko-

¹⁵ Usp. Yigael YADIN, *The Temple Scroll*, I, Jerusalem, 1983., 388.

¹⁶ Usp. Lawrence H. SCHIFFMAN – Andrew GROSS, *The Temple Scroll*, 167., bilješka 7.

svećeničku vlast unutar iste obitelji.¹⁷ S time se autor HS-a ne slaže i daje jasnu poruku da je ono glavno o čemu se kralj treba brinuti uređenje vojske i obrana zemlje od neprijatelja. Ali čak ni u vojnim pitanjima, kao ni u ičemu drugom, kralj ne smije postupati svojevoljno. U obrani zemlje i naroda on mora poštovati pravila ratovanja. To vrijedi i za obrambeni i za napadački rat, s time da se ovaj posljednji ne smije ni započeti bez velikoga svećenika, koji posredstvom urima i tumima pokazuje Božju volju.

Ukratko, možemo reći da je autor HS-a htio prenijeti poruku vladarima svoga vremena kako započinjanje ratova ne može biti proizvoljna ni samostalna odluka jednog čovjeka, nego korak koji je odvagnut pred samim Božjim sudištem, a u očitovanju Božjeg suda glavnu ulogu imaju svećenici. Oni se brinu da se za kralja kada stupi na prijestolje napiše Tora u kojoj je sadržano sve ono čega se kralj treba držati. U tako uspostavljenim i uređenim odnosima kralju je za ostvarivanje njegovih ciljeva presudno to da ima naklonost svećenstva na čelu s velikim svećenikom.

5. Usporedba s našim vremenom

HS nastao je u vremenu i načinu života u kojem se rat shvaćao kao redoviti način rješavanja sporova među narodima. Unatoč gubicima mnogih života, strašnim razaranjima i dugotrajnim lošim posljedicama na svim područjima života, rat kao takav nije se dovodio u pitanje.

U naše vrijeme senzibilitet o pitanju rata promijenio se barem toliko da se rat doživljava kao zlo koje treba izbjegavati dok se ne iscrpe sva druga sredstva rješavanja sporova. U najnovijem dokumentu Papinske biblijske komisije naslovljenom »Što je čovjek?«¹⁸ o sukobima među narodima među ostalim kaže se ovo: »U odnosu među narodima (...) u slučaju teških razdora i u pomanjkanju prosudbenih posredovanja *super partes* (priznatih od protivnički strana) pribjegava se nažalost *ratu*, koji iako je viđen kao poraz razumnog dijaloga, ipak je držan krajnjim sredstvom za ponovnu uspostavu povrijeđenog prava« (br. 250). Te riječi polaze od činjenice da su ratovi, unatoč često izraženim univerzalnim željama za mirom, stvarnost i našeg vremena.

¹⁷ Usp. Casey D. ELLEDGE, *The Statutes of The King. The Temple Scroll's Legislation on Kingship* (11Q19 LVI 12–LIX 21), 222.

¹⁸ Izvorni dokument izišao je na talijanskom jeziku: PONTIFICIA COMMISSIONE BIBLICA, »Che cosa è l'uomo?« (Sal 8,5). *Un itinerario di antropologia biblica*, Città del Vaticano, 2019.; Hrvatski prijevod: PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, »Što je čovjek? (Ps 8,5). Putovanje kroz biblijsku antropologiju, Zagreb, 2022.

Tema znanstvenog skupa za koji je pripremljen ovaj rad reakcija je na jedan od tekućih ratova našeg vremena. Riječ je o ratu u Ukrajini. Njemu su, kao i svim ratovima, prethodila zbivanja koja su do njega dovela, ali presudan datum bio je 24. veljače 2022. godine kada su ruske vojne snage započele agresiju na Ukrajinu. O tom ratu svakodnevno izvještavaju novinari raznih medija i kontinuirano svoja mišljenja i predviđanja izražavaju vojni i politički analitičari. Budući da ne pripadamo ni jednoj ni drugoj skupini, ne možemo o toj temi kompetentno govoriti na toj razini. Međutim, rat je isto tako vjersko, moralno i teološko pitanje. To se vidi i po tome što se s raznih strana očekuje da se crkveni službenici, a među njih ubrajamo i teologe, izjasne o raznim aspektima rata, pogotovo kad je riječ o stanju zahvaćenosti nekim konkretnim ratom.

Jedno od najčešćih pitanja u kršćanskom kontekstu kada se rat povezuje s pitanjima vjere i morala jest uloga Crkve i vjerskih vođa u argumentiranju njegove (ne)opravdanosti. Nije potrebno isticati da o tom pitanju postoji povijesni razvoj koji prate mnogi službeni dokumenti i izjave, a isto tako i nesaglediva literatura. U ovom radu promatramo to pitanje na podlozi jednog drevnog dokumenta koji je literarno u uskoj vezi s Biblijom, a sam sebe bez suzdržavanja predstavlja kao izraz Božje volje za čiji su pisani izraz bili odgovorni svećenici. U vremenu kada je nastao taj dokument njegov autor imao je o pitanju rata aktualnu teološku poruku za ljude svoga vremena. Smatrali smo korisnim upoznati tu poruku i vidjeti koliko je ona usporediva s vjerskim stavovima o ratu u naše vrijeme. Pritom se ograničavamo na vlastiti vjerski kontekst, a to je kršćanstvo življeno u Katoličkoj crkvi. Stoga ćemo usporediti glavne poruke HS-a o temi rata s aktualnim stavom Katoličke crkve o tom istom pitanju. Učinit ćemo to tako što ćemo u dvjema bitnim točkama – stvarnost i opravdanost rata – usporediti kako o tome govori s jedne strane HS, a s druge Katekizam Katoličke Crkve (KKC) kao autentičan izraz njezina nauka.¹⁹

5.1. *Stvarnost rata*

O stvarnosti rata u HS-u uopće se ne govori kao o pitanju koje je potrebno razjasniti. Nema nikakva promišljanja o tome odakle čovjeku ideja o rješavanju sporova ratnim sukobima ili rasprave o ratu kao moralnom zlu. Jednostavno

¹⁹ Koristimo se hrvatskim prijevodom: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016.; citate navodimo prema brojevima.

se polazi od činjenice da je rat realnost života a pravila o ratovanju predstavljena su kao sastavni dio Božje objave. Doduše, u tekstu 62,5b-8a, koji je paralelan s Pnz 20,10-11 i ne ulazi u Zakon o kralju, govori se i o alternativni ratnim sukobima kada onaj tko napada neki grad njegovim stanovnicima najprije ponudi mir.²⁰ Međutim to se čini kada je dotični grad već okružen vojskom, a to su praktički već ratne okolnosti.

Svakako treba istaknuti da se ovdje uvijek misli na rat kao sukob među narodima. U idealnoj slici Izraela kao naroda Božjeg kakva je predstavljena u HS-u, premda se govori i o njegovim grijesima te kršenju i obnovi saveza s Bogom, nema ni riječi o mogućim sukobima između pojedinih plemena ili skupina unutar naroda. Jedino o čemu se možda implicitno govori jest to da kralj može imati neprijatelje koji mu rade o glavi i izvan i unutar njegova naroda. Inače, u HS-u ne predviđa se mogućnost građanskog rata. Društveni život Izraela regulira se isključivo zakonskim propisima. On, doduše, uključuje i smrtnu kaznu i druge oblike kažnjavanja, ali sporovi unutar Božjeg naroda ne rješavaju se oružanim sukobima.

Tema rata u KKC-e obrađuje se u sklopu pete zapovijedi Dekaloga, koja glasi »Ne ubij!«, i to pod naslovom »Obrana mira« (br. 2302–2317). O stvarnosti rata govori se s punom sviješću o njegovim strahotama i s naglaskom na njegovo izbjegavanje. Izvor svih sukoba među ljudima i narodima povezuje se s ljudskom grešnosti i konac prijetnje rata ne vidi se sve do kraja čitave ljudske povijesti. Ipak, jasno se izražava stav da to ne treba obeshrabriti mirotvorna zalaganja. Premda opasnost rata stalno prijeti, to ne znači da se ta prijetnja mora ostvariti. Rat se ne shvaća kao deterministička stvarnost i on se uz dobru volju uvijek može izbjeći. O tome izričito govori Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, koja se citira u KKC 2317: »Ljudima kao grešnicima prijeti opasnost rata i prijetit će sve do Kristova dolaska. No, ukoliko u ljubavi sjedinjeni uspijevaju nadvladati grijeh, nadvladavaju i nasilje sve dok se ne ispuni riječ: 'Mačeve će prekovati u plugove, koplja u srpove. Neće više narod dizat' mača protiv naroda, nit' se više učit' ratovanju' (Iz 2,4)« (GS 78).

Iz navedenog citata koji uključuje riječi proroka Izaije (2,4) vidi se da se mogućnost trajnog mira među narodima u KKC-e ne temelji na održavanju vojno-političke ravnoteže između svjetskih sila, nego na vjeri u ispunjenje biblijske proročke poruke, koje je nemoguće bez kreposti ljubavi.

²⁰ Tekst HS 62,5b-8a ne ulazi u Zakon o kralju pa ga nismo obradili u ovom radu.

5.2. *Opravdanost rata*

U HS-u opravdanost rata kao takvog ne dovodi se u pitanje, ali je ipak vidljiva razlika između obrambenog i napadačkog rata. Obrambeni rat opravdan je uvijek, a napadački rat može biti opravdan jedino u pojedinom konkretnom slučaju kada kralj za nj dobije božansko odobrenje koje veliki svećenik traži preko urima i tumima.

U KKC-e i tema opravdanosti rata puno je složenija. Budući da se o samoj temi rata govori pod naslovom »Obrana mira«, u KKC-e nema govora o mogućoj opravdanosti napadačkog rata ili agresije. Takav stav može se danas prepoznati i u držanju pape Franje u njegovim mnogobrojnim reakcijama na ratna zbivanja u svijetu. Kao primjer možemo navesti njegov *online* razgovor s patrijarhom Ruske pravoslavne crkve Kirilom, koji se održao 16. ožujka 2022. Obojica crkvenih poglavara složila su se da su Crkve pozvane pridonijeti jačanju mira i pravde.²¹ Međutim, dok papa Franjo zastupa apsolutnu neopravdanost rata kao načina rješavanja sporova u današnjoj fazi razvoja ljudske civilizacije, patrijarh Kiril je u razgovoru dvadeset minuta opravdavao rat u Ukrajini, a prethodno je 6. ožujka 2022. godine izjavio da taj rat »nema fizičko, nego metafizičko značenje«²², pri čemu se misli na borbu za očuvanje moralnih i vjerskih vrijednosti koje su u zapadnom svijetu u dubokoj krizi. Drugim riječima, to je živi primjer kako se iz perspektive jednog vjerskog vođe osjeća potreba da se kao opravdanje za agresiju na drugu zemlju pronađu viši moralni i duhovni razlozi.

U kontekstu pravila ratovanja u HS-u odmah nam se nameće usporedba s glavnim pravilom za napadački rat kada veliki svećenik preko urima i tumima pokazuje kralju Božji odgovor smije li ići u rat ili ne. Naravno, ta usporedba kao i svaka druga šepa jer se stvari koje se prisposobljuju nikada ne podudaraju u svim detaljima. Životne i geopolitičke okolnosti u vrijeme nastanka HS-a znatno su drukčije od današnjih. No, u riječima patrijarha Kirila možemo vidjeti istu logiku opravdavanja napadačkog rata kao i u HS-u. Napad se opravdava time što mu se daje metafizičku dimenziju obrane viših moralnih i duhovnih vrijednosti i tako se agresija interpretira kao obrana. U HS-u se, doduše, ne govori izričito ni o kakvim razlozima napadačkog rata pa ni o tome da se njime brane neke vrijednosti. Jednostavno se kaže da kralj

²¹ Vidi: <https://ika.hkm.hr/novosti/papa-franjo-razgovarao-s-ruskim-patrijarhom-kirilo> (pregledano 11. travnja 2023.).

²² Usp. Cyril HOVORUN, Putinova metafizika. Zašto rat u Ukrajini ne možemo razumjeti bez religije?, u: *Franjevački bilten*, 49 (2021./2022.) 1-2, 133-134.

želi ići u rat protiv svojih neprijatelja ne navodeći pritom nikakva precizna razloga ili povoda. Autoru HS-a stalo je samo do toga da kaže kako kralj ne može bezobzirno slijediti svoje želje. Da bi krenuo u napadački rat, potrebno mu je prethodno Božje odobrenje, što znači da se tek, ako to odobrenje dobije, rat smatra vjerski i moralno opravdanim. Isto tako nisu navedeni nikakvi uvjeti pod kojima se to odobrenje dobiva, ali Božji potvrđan odgovor koji veliki svećenik dobije preko urima i tumima dovoljan je da kralj krene u rat s uvjerenjem da čini dobro.

U navedenoj izjavi moskovskog patrijarha Kirila upotrebljava se drukčija retorika i metoda. Ta izjava izrečena je nakon što je Rusija već izvršila agresiju na Ukrajinu pa ne možemo govoriti o prethodnom traženju Božjeg odobrenja za taj čin. Međutim, što drugo iz usta jednog vjerskog vođe znači tvrdnja kako rat u Ukrajini ima metafizičko značenje ako ne to da se on u korijenu nastoji opravdati tako što se sebe svrstava na Božju stranu ili, možda još prije, Boga na svoju stranu?

Stoga, unatoč svim ostalim razlikama, možemo reći da se i u propisima za napadački rat u HS-u, koji je prije više od dva tisućljeća napisan u obliku Božje objave, kao i u današnjem religioznom opravdavanju ruske agresije na Ukrajinu u osnovi radi o istoj potrebi da se pozivanjem na Boga ili moralne i duhovne vrijednosti traži opravdanje za čin za koji svi osjećamo da sam po sebi ne može biti opravdan.

S druge strane, kada je doista riječ o zakonitoj obrani od napada, kao što je to u ovom slučaju u Ukrajini, nema potrebe za traženjem ikakva opravdanja, pa ni na vjerskoj razini. To pravo je, kao u drevnom HS-u, samorazumljivo. U KKC-e se ni na koji način ne opravdava posezanje za agresijom, ali se govori o pravu na obranu. Pritom se opet citira *Gaudium et spes*:

»Dokle god bude postojala pogibelj rata i dokle god ne bude mjerodavne međunarodne vlasti koja će raspolagati prikladnim snagama, dotle se neće moći državama zaniijekati pravo na zakonitu obranu nakon iscrpljenja svih sredstava mirnog pregovaranja« (GS 73).

Pravo na obranu koje se, kako je navedeno, ne može zaniijekati, no ipak se ne ostvaraje uvijek na moralno dopušten način. Dok je u HS-u dovoljno da kralj tek čuje kako Izraelu netko želi nanijeti štetu da bi obrambeni rat bio opravdan, KKC navodi stroge uvjete koji opravdavaju zakonitu obranu vojnom silom. Navodimo ih u cijelosti: »Treba pomno razmatrati stroge uvjete koji opravdavaju zakonitu obranu vojnom silom. Takva odluka je zbog svoje težine podložna strogo određenim uvjetima moralne zakonitosti. Istodobno treba:

- Da je šteta koju napadač čini narodu ili zajednici naroda trajna, teška i izvjesna.
- Da su se sva ostala sredstva kojima bi se tome stalo na kraj pokazala neprimjenjiva ili bezuspješna.
- Da postoje ozbiljni uvjeti uspjeha.
- Da pribjegavanje oružju ne prouzroči većih zala i nereda od zla kojem se želi doskočiti.

U ocjenjivanju ovoga uvjeta veoma veliku težinu ima moć suvremenih sredstava razaranja. Ovo su zapravo tradicionalni uvjeti nabrojani u naučavanju o tako zvanom 'pravednom ratu'. Procjena tih uvjeta moralne opravdanosti spada na razborit sud onih koji su odgovorni za zajedničko dobro« (KKC 2309). Kako vidimo, u KKC-e navedeni su uvjeti koji opravdavaju obranu vojnom silom što nadalje podrazumijeva i građansku dužnost sudjelovanje u obrambenom ratu. Međutim, ako se neki od tih uvjeta ne ispunja, nameće se zaključak kako je bolje pokoriti se napadaču i pristati na njegove uvjete s ciljem da se izbjegn timerazaranja i sačuvaju mnogi ljudski životi. Premda takav mir nije djelo pravde (usp. Iz 32,17), on je ipak bolji od ratnih stradanja koja mogu nepopravljivo uništiti čitavo biće jednog naroda.

Nijedan od gore navedenih uvjeta za opravdanost obrane vojnom silom ne nalazimo izričito u HS-u jer je u njemu obrambeni rat predstavljen kao opravdan, čak ako je izvjesno da će on završiti porazom. Ipak, strogo ograničavanje broja vojnika koji smiju s kraljem ići u borbu pokazuje da se obrambeni rat treba voditi tako da ne dođe do potpunog uništenja naroda. Na taj će način, čak i ako obrambeni rat završi porazom, preživjeti ostatak koji će trpjeti posljedice rata, ali one su u viziji HS-a mjesto i vrijeme pročišćenja i obnove vjernosti Božjem savezu.

Zaključak

U kumranskom rukopisu 11Q19, koji zbog svoga sadržaja posvećenog u najvećoj mjeri temi hrama nosi naziv Hramski svitak, postoji i jedna zasebna cjelina koja donosi propise o kralju, pa se i naziva Zakon o kralju. Premda se u Zakonu o kralju donose i drugi propisi koji se tiču kralja i njegova vladanja, glavni i najveći dio tih propisa odnosi se na pravila ratovanja. Iz svega je razvidno da upravo vojna pitanja čine najvažnije područje kraljeva djelovanja. Njegova glavna dužnost jest voditi ratove u obranu i korist svoga naroda. Međutim, u svojim vojnim operacijama kralj ne smije postupati svojevóljno, nego se treba držati propisa, a oni ne donose nikakve taktike vođenja rata, nego se najviše

odnose na ograničavanje broja vojnika koji smiju sudjelovati u izravnoj borbi. To znači da su u središtu tih propisa ljudi i cilj je da se što je više moguće sačuvaju ljudski životi.

Vidjeli smo da kralj, za razliku od svih ostalih, mora sudjelovati u svim ratovima koji mogu biti i obrambeni i napadački, s time da je obrambeni rat uvijek opravdan i obvezan, a za napadački rat kralj mora dobiti Božje odobrenje. To čini tako što odlazi velikom svećeniku, koji preko urima i tumima traži očitovanje Božje volje, te mora postupiti sukladno dobivenom odgovoru. Iz toga proizlazi zaključak da i napadački rat može biti opravdan, ali opravdanje ne dolazi ni od kralja ni od naroda, nego od Boga posredstvom velikoga svećenika.

U usporedbi pravila ratovanja koje nalazimo u HS-u s aktualnim naukom Katoličke crkve o pitanju rata uočljiva je bitna razlika kako u slučaju obrambenog tako i u slučaju napadačkog rata. U HS-u obrambeni je rat uvijek opravdan i obvezan, a prema nauku Katoličke crkve dok s jedne strane nikomu ne može biti uskraćeno pravo na obranu, s druge strane za zakonitu obranu vojnom silom potrebno je ispuniti strogo određene uvjete. Što se tiče napadačkog rata, u KKC-e nema ni riječi o njegovoj opravdanosti, dok je u HS-u on opravdan uz Božje odobrenje.

Možemo primijetiti da se u pogledu aktualnog rata u Ukrajini navedeni nauk Katoličke crkve dosljedno izražava u stavovima i reakcijama pape Franje i ostalih katoličkih crkvenih pastira, dok se u kontekstu ruske i ukrajinske crkvene stvarnosti opaža veća sličnost sa stavovima koji su izraženi u HS-u. Naime, ruska tj. napadačka strana za opravdanje započetog rata poput kralja u HS-u traži potvrdu u metafizičkim sferama, dok napadnuta ukrajinska strana nema nikakve potrebe tražiti ni ljudska ni božanska opravdanja za obranu svoga naroda i zemlje.

Abstract

KING, PRIESTS AND WAR IN THE TEMPLE SCROLL FROM QUMRAN

Domagoj RUNJE

Catholic Faculty of Theology, University of Split
Ulica Zrinsko-frankopanska 19, HR – 21 000 Split
drunje2@kbf.unist.hr

In this article, the author examines the rules of warfare in the Statutes of the King, part of the Qumran document 11Q19, known as the Temple Scroll. The Statutes of the King

enacts all the basic precepts on the establishment of the institution of the king in Israel, and most of these regulations address the king's obligations in the military sphere. This article is articulated in five chapters of varying length, with an introduction and a conclusion. The organization of the army is outlined in the first part. It is composed of all military-capable men, among whom the king chooses men for his special personal guard. The rules of warfare are analysed in the second chapter. They mostly define how much of his army the king can take with him to a defensive or an offensive war. Subsequently, the rules for the distribution of spoils in case of victory, as well as the reasons and consequences of eventual war defeat are examined. The reasons and justifications of defensive and offensive warfare are discussed in the third chapter. It is apparent from the text that a defensive war is always justified, while an offensive war requires the divine approval. After presenting the rules of war in the Statutes of the King, chapter four of the article briefly describes the likely historical context of the composition of the Temple Scroll. In the last chapter the justification of a defensive and an offensive war in the TS is compared with the teachings of the Catholic Church as well as with the attitudes of the conflicting parties in the ongoing war in Ukraine. The comparison of the rules of war in the Temple Scroll with the current teaching of the Catholic Church on the issue of war shows a significant difference both in the case of a defensive and an offensive war. In the Temple Scroll, a defensive war is always justified and obligatory, while according to the teaching of the Catholic Church, strictly defined conditions are required for lawful defence of a military force. As for an offensive war, there is not a word about its justification in the Catechism of the Catholic Church, while in the TS it can be justified with God's approval. Finally, the author notes that with respect to the ongoing war in Ukraine, the teaching of the Catholic Church is consistently expressed in the attitudes and reactions of Pope Francis and other Catholic pastors of the Church. On the other hand, in the context of Russian and Ukrainian ecclesiastical reality, a greater similarity is observed with the attitudes expressed in the Temple Scroll. Namely, the leaders of the offensive side, i.e., Russia, like the king in the Temple Scroll with the assistance of the High Priest, seek a justification for the war in metaphysical spheres, while the defensive Ukrainian side has no need to seek either human or divine justifications for the defence of the people and the country.

Key words: *Temple scroll, king, priests, war, Qumran, Church.*